

СПОРНАТА СЪДЕБНА АДМИНИСТРАЦИЯ НА ГРАЖДАНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Деян Драгиев

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Производствата¹ по спорна съдебна администрация нямат изрична уредба в Гражданския процесуален кодекс. Те имат сходства както с исковия процес, така и с безспорната съдебна администрация (охранителните производства), но имат и своите особености и отклонения. Въпреки това липсват специални процесуални правила относно тези производства, които да отчитат специалните им характеристики.

Настоящото изследване има за цел да анализира спорната съдебна администрация като очертае основните ѝ задачи и я разграничи от защитно-санкционните производства, от една страна, и останалите производства в ГПК, от друга. Изследването разглежда и някои основни процесуални въпроси, свързани със спорната съдебна администрация, а именно правото да се иска спорна администрация, съдебната компетентност да се разглеждат такива дела, силата на пресъдено нещо и изпълняемостта на актовете на спорна администрация и др.

2. СЪЩНОСТ И ПРЕДМЕТ

2.1. Както е известно, трите форми на защита-санкция в гражданския процес са исковият, изпълнителен и обезпечителен процес. И при трите ищецът търси от съда защита-санкция за материални права, които са предмет на гражданския процес, като целта е по този начин да се разреши гражданският спор между страните - да се защитят правата на едната страна и да се санкционира неоснователното поведение на другата.

В системата на гражданския процес извън тези три форми на защита-санкция стоят други два вида граждански дела. Единият вид е охранителното производство, при което не се разрешават спорове относно материални права, а се реализират материални права по искане на титуляrite им. Затова охранителното производство е безспорна администрация на гражданските правоотношения – съдът единствено спомага за реализирането на права, а не разрешава спор.

Съдът обаче има правомощието, в определени хипотези, да разреши спор между субектите на гражданските отношения без спорът между тях да се отнася до настъпни права и задължения помежду им. Съдът, в тези случаи, не присъжда спорно право - спорно материално право няма, макар между страните да съществува спор. В общия случай съдът не следва да разрешава спорове, които не са правни, т.е. нямат за предмет права и задължения. Това обаче не изключва възможността законът в изрични хипотези да възложи на съда и решаването на такива спорове, които не се отнасят до права и задължения. Тогава всъщност дейността на съда се изразява в това да се намеси в гражданските отношения и да ги администрира, като определи как следва да се развива правоотношението, за което страните спорят².

2.2. Такива възможности са изрично предвидени в материалноправни норми в различни области на гражданското право. Например:

¹ Статията е публикувана за първи път в сп. Търговско право, бр. 4/2015 г.

² По отношение на спецификите на спорната съдебна администрация вж. Ж. Сталев, А. Мингова, О. Стамболов, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 59-60; стр. 198

2.2.1. Съгласно чл. 32, ал. 2 ЗС съдът има правомощие да определи ползването и управлението на обща вещ, ако липсва решение на мнозинството от съсобствениците ѝ или решението е вредно за вещта³.

2.2.2. Съгласно чл. 59 СК при прекратяване на брак съдът определя режима на отношенията между деца и родители⁴. Съдът има правото и да се произнася по упражняването на родителските права (чл. 127 СК; чл. 123, ал. 2 СК)⁵, вкл. и пътуването на дете в чужбина (чл. 127а СК), както и относно отношенията родител-дете (чл. 124 СК).

2.2.3. Съдът може да определи уговорки от съдържанието на търговска сделка, ако страните са възложили това на трето лице и то не го е извършило или го е извършило не по установения в закона ред (чл. 299, ал. 2 ТЗ); може да приспособи търговска сделка към новонастъпили обстоятелства, ако има такава уговорка между страните и те не могат да достигнат до съгласие за това (чл. 300 ТЗ); може да прекрати или измени договор при стопанска непоносимост (чл. 307 ТЗ)⁶.

2.3. От дадените примери става ясно, че съдът има правомощието да се намеси и да администрира гражданското правоотношение, когато страните по него не са успели, в рамките на автономията на волята, да достигнат до общо съгласие за неговото развитие. Процесът не се отнася до материалното право на едната страна да получи определено поведение от другата; ако ставаше въпрос за това, процесът би бил исков с цел да се реализира субективното право на едната страна срещу другата (дали притезателно, потестативно или друго такова) по съдебен път. Обратно, съдебната администрация съществува там, където тя трябва да замести общото решение на страните по гражданското правоотношение, да запълни липсата на тяхната общая воля⁷. Затова спорът между страните как следва да се развива правоотношението между тях ще се разреши като се намеси трети, който да определи как, от този момент нататък, ще се развива гражданското отношение.

В тези случаи съдът обаче няма функцията на помирител. Той не е длъжен да намери пресечната точка в отношенията между страните, нито е длъжен да се съобразява единствено с техните интереси. Напротив, той следва да вземе предвид установените в закона критерии съобразно особеностите на конкретното правоотношение и да постанови онова, което в най-голяма степен отговаря на целите и същността на правоотношението – така, както е „проектирано“ от закона. Затова при спорната съдебна администрация не става въпрос за решаване кому принадлежи спорното право, а какво е най-целесъобразното разрешение за развитието на съответното гражданско отношение съгласно законовите критерии⁸.

2.4. След като не става дума за спор за права между страните, то тогава предметът на производството не е спорно материално право – съдът не установява, признава или отрича

³ В този смисъл вж. Г. Боянов, Вещно право, С., 2009 г., стр. 187-188

⁴ За съдебната администрация в тази хипотеза вж. Л. Ненова, Семейно право на Република България. Книга първа, С., 2009 г., стр. 647

⁵ За съдебната администрация в тази хипотеза вж. Л. Ненова, Семейно право на Република България. Книга втора, С., 2009 г., стр. 367; стр. 371

⁶ За тезата, че при стопанска непоносимост съдът прекратява или изменя договора в производство по спорна съдебна администрация вж. А. Калайджиев, Облигационно право, С., 2010 г., стр. 326-327; за обратното становище, че става въпрос за конститутивен иск, вж. О. Герджиков, Търговски сделки, С., 2008 г., стр. 40-41; стр. 56

⁷ В този смисъл в съдебната практика вж. например Тълкувателно решение 13/2013 г. на ОСГК на ВКС по тълкувателно дело 13/2012 г.; Решение 418 от 17.07.2009 г. на ВКС по гр. д. 1091/2008 г.

⁸ В този смисъл в съдебната практика вж. например Решение 965 от 16.10.2008 г. на ВКС по гр. д. 4158/2007 г.; Решение 1375 от 18.12.2008 г. на ВКС по гр. д. 5926/2007 г.

съществуването на такова⁹. От друга страна, администрацията на гражданското отношение води до изменението на отношението съгласно постановеното от съда.

Предмет на производството не е потестативно право, макар последиците от акта на съда да се изразяват в правна промяна между страните, а актът на съда не е конститутивен, нито пък производството е по конститутивен иск¹⁰. Правната промяна, която съдът внася в гражданското отношение чрез своя акт, представлява едно напълно ново правно положение между страните: създаване на материални права и задължения между страните по отношението, които не са съществували преди акта на съда, или изменение в съществувалите преди акта права и задължения¹¹. Затова чрез съдебната администрация не се реализират материални права, а се създават нови такива или се изменят съществуващите. Правната сфера на едната страна в правоотношението бива обременена със задължения, докато другата страна бива облагодетелствана от предоставени от съда материални права¹².

2.5. С оглед на горното може да се направи следният извод. В определени, изрично законово уредени хипотези на гражданското законодателство, страните по гражданските правоотношения, които не могат да достигнат до съгласие по въпроси относно съдържанието на гражданското правоотношение (взаимните права и задължения между тях), които въпроси са в автономията на волята, имат правото да сезират съда като поискат от него да се намеси в правоотношението и да го попълни, измени, прекрати. С акта си съдът поражда правна промяна в гражданското правоотношение.

Затова основните черти на спорната съдебна администрация могат да се очертаят така:

2.5.1. Това е производство, което не се отнася до разрешаване на правен спор.

2.5.2. Спорната администрация не е правораздаване, а администриране, т.е. управление, на съответното отношение – съдът решава вместо страните по него как това отношение следва да се развива.

2.5.3. Предмет на спорната администрация не са потестативни или притезателни права.

2.5.4. Тя е допустима в изрично уредени в материалния закон случаи, когато трябва да замести липсата на обща воля (съгласие) на страните относно съдържанието на гражданското правоотношение.

2.5.5. Чрез съдебната администрация съдът създава ново правно положение между страните по гражданското правоотношение съгласно своята преценка кое е най-целесъобразно за развитието на гражданското правоотношение съобразно уредените в закона критерии.

3. ПРОЦЕСУАЛНИ ВЪПРОСИ

В ГПК няма специална процесуална уредба на спорната съдебна администрация. Следователно, доколкото такава липсва, то следва *съответно* да се прилагат общите правила

⁹ За предмета на спорната съдебна администрация вж. например Решение 64 от 20.02.2012 г. на ВКС по гр. д. 1398/2011 г.

¹⁰ В подкрепа на това например Тълкувателно решение 13/2013 г. на ОСГК на ВКС по тълкувателно дело 13/2012 г.

¹¹ Така Решение 1713 от 15.03.2010 г. на ВКС по гр. д. 1654/2009 г.

¹² За това становище вж. Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 59

на исковия процес¹³. За разлика от охранителното производство, обезпечителния процес (на първа инстанция, както и на въззивна при въззивна жалба на молителя) и изпълнителният процес, при спорната администрация производството е двустренно и се разрешава спор (макар и не правен такъв). Това доближава спорната администрация до исковия процес.

В същото време обаче спорната администрация има редица особености, които я отличават от общия исков процес. Те са предмет на разглеждане по-долу.

3.1. Правото да се иска съдебна администрация

3.1.1. Правото на иск, правото да се иска съдействие от съда с молба за безспорна администрация (при охранителните производства) и правото да се сезира съда с искане за спорна администрация са различни права и макар и трите да представляват сезиране на съд с определено искане, те се отличават едно от друго.

И при трите дума за субективно публично потестативно процесуално право да се иска от съда издаване на съдебен акт. При правото на иск се търси защита на материални права, накърнени от неправомерно поведение¹⁴. В охранителните производства молителят има (процесуално) право да сезира съда с искане съдът да съдейства за упражняването (реализирането) на дадено материално право на молителя и осъществяване на благоприятни за него правни последици¹⁵. А при спорната съдебна администрация съдът бива сезиран, но без да се иска реализирането на определено материално право по съдебен път – напротив, материалното право изобщо не е предмет на това производство, а ролята на съда е да определи правното положение между страните, т.е. да определи материалните права и задължения между тях.

В исковия процес съдът трябва да установи съществуването на материалното право; в зависимост от вида на иска, той може и да постанови реализацията му, дали чрез осъждане (при притезания) или чрез правна промяна (при потестативни права). Това не е така при съдебната администрация. И при исковия процес, и при спорната администрация страните са задължени да спазват определеното им от съда поведение – но чрез исковия процес се възстановява отношението между страните, което е било нарушено, докато при администрацията това е напълно нов материалноправен режим между тях, който съдът постановява.

3.1.2. При исковия процес съдът се произнася само при надлежно (допустимо) сезиране и в рамките на направените искания, а произнасяне извън това е недопустимо и *ultra petitum*. Обвързан ли е съдът от направените от страните искания? Възможно ли е съдът да упражни правомощията си за спорна администрация без да е изрично сезиран за това от страните по гражданското отношение? Отговорът на този въпрос не е абсолютен; поради липсата на обща уредба, той зависи от конкретната норма, която овластва съда да администрира съответното гражданско отношение.

---

¹³ За приложимите към спорната съдебна администрация процесуални правила вж. Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 58; още Ст. Григорова, Актуални проблеми на отношенията „родители-деца“ според новия Семеен кодекс, сп. Адвокатски преглед 10-11/2010 г., стр. 5; така и Тълкувателно решение 13/2013 г. на ОСГК на ВКС по тълкувателно дело 13/2012 г.

¹⁴ Така. Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 30

¹⁵ Така Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 58

В чл. 307 ТЗ, например, изрично се посочва, че съдът може да измени или прекрати правоотношението при направено искане от страна по правоотношението. Съдът не може да действа по собствена инициатива, а единствено да се произнесе по исканията на ищеща в процеса. Ако ищещът е поискал изменение, съдът ще направи преценка дали да бъде изменено отношението; ако е поискано прекратяване, съдът ще прецени дали да се прекрати. Същото се отнася и до чл. 299, ал. 2 ТЗ и 300 ТЗ.

В други случаи обаче - например чл. 59 СК – законът овластва съда служебно да постанови мерки, които представляват съдебна администрация, независимо дали е изрично сеизиран за това, като съдържанието на мерките е в дискрецията на съда. Разликата се състои в това, че при чл. 59 СК съдът вече е бил сеизиран да разреши спор между страните, като в хода на вече инициирания процес съдът е длъжен да разреши определени въпроси независимо от волята на страните, включително да упражни възложеното му от закона правомощие за съдебна администрация.

Следователно, съдът администрира гражданските отношения само доколкото една от страните е сеизирила съда за съответното гражданско правоотношение. Само в такъв случай съдът може да се намеси в отношението; дори когато действа по своя инициатива, това е след като е имало надлежно сеизиране от страна по гражданското правоотношение, по което сеизиране е образувано самото дело. В този смисъл съдебната администрация не се отклонява от общото начало на диспозитивност в гражданския процес. Спецификата, която обаче следва да се има предвид, е, че веднъж сеизиран, съдът ще постанови онова, което се счита не само за законосъобразно, но и целесъобразно за съответното гражданско отношение, правейки преценка въз основа на заложените в закона критерии¹⁶. В случая законосъобразното решение е целесъобразното такова.

3.1.3. Поради изложеното процесуалното право да се иска съдебна администрация не бива да се смесва с материално потестативно право. Така например исковете по чл. 299, 300, 307 ТЗ не са конститутивни, а предметът им не е потестативно право.

Преобладаващото мнение в съдебната практика и правната доктрина¹⁷ съчита, че при тези хипотези става въпрос за конститутивни искове и потестативни права. Макар това мнение да е утвърдено, особено по отношение на стопанската непоносимост по чл. 307 ТЗ, внимателният анализ показва, че всъщност става въпрос за уредени в ТЗ възможности за съдебна администрация, а не за конститутивни искове.

На първо място, те следва да се разглеждат в светлината на разликите между потестативните материални субективни права и механизма на съдебната администрация. Съществуването на потестативното право е обусловено от необходимостта една страна по правоотношението да внесе изменение в него еднострочно, т.е. да замести липсата на съгласие за изменение на отношението от насрещната страна по правоотношение. Едната страна въздейства директно върху правната сфера на другата страна като само в ограничен кръг от случаи това въздействие се осъществява чрез съд, докато в повечето случаи е извънсъдебно. При заведен иск, основан на потестативно право – конститутивен иск, съдът трябва да установи: (а) дали материалното потестативно право съществува; (б) дали предпоставките за реализацията му са налице; и ако

¹⁶ В този смисъл вж. Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 59

¹⁷ Така О. Герджиков, Търговски сделки, С., 2008 г., стр. 40-41; стр. 56; И. Стайков, Институтът на clausula rebus sic stantibus в действащото българско търговско право, сп. Съвременно право 1/1998 г., стр. 71-81; Определение 478 от 10.06.2003 г. по ч. гр. д. 175/2003 г. на ВКС; Определение 778 от 08.11.2010 г. по ч. т. д. 538/2010 г. на ВКС; Решение 531 от 27.09.2007 г. по т. д. 284/2007 г. на ВКС; Определение 843 от 10.12.2013 г. по ч. т. д. 3522/2013 г. на ВКС

да – да постанови правната промяна със съдебния си акт. При разглеждането на конститутивен иск съдът не е оперативно самостоятелен и решението му е изцяло основано на съответното потестативно право, което едната страна има срещу другата.

В разглежданите хипотези на ТЗ не става въпрос за предявяване на материално право, което едната страна по договорното правоотношение упражнява по съдебен ред, а за право да се иска намесата на съда в договорното правоотношение, т.е. промяната в правоотношението се извършва от съда и не може да се реализира извънсъдебно. Това е процесуално, а не материално право. Затова и не се предявява конститутивен иск за допълване на договора или за изменението или прекратяването му поради стопанска непоносимост. За същото говори и тълкуването на законоустановените критерии, които ръководят съда – например справедливостта и добросъвестността по чл. 307 ТЗ; целта на договора, съдържанието му и търговския обичай по чл. 299, ал. 2 ТЗ. Ако ставаше въпрос за материални потестативни права, респективно за конститутивен иск, то тогава съдът би следвало да осъди ответника, респективно промени правната му сфера, стига да е налице съществуващо, изискуемо и неизпълнено право и не би трябвало да се ръководи от съображения като добросъвестност, справедливост и т.н. Тези критерии са заложени в съответните норми именно защото не става въпрос за реализиране на материални права по общия исков ред, а за специфична процесуална дейност, в която съдът има роля, изразяваща се в действия по целесъобразност. Посочените разпоредби могат и да се съпоставят с други норми, уреждащи съдебна администрация – така например чл. 59, ал. 4 СК установява критериите, които съдът следва да съобрази при съдебната администрация по чл. 59, ал. 2 СК; чл. 32, ал. 2 посочва критерия, който ръководи съда при администрирането на използването на веща – да не е вредно за общата вещ. Заложените в материалния закон – ТЗ – критерии по чл. 299, 300, 307 ТЗ показват, че разпоредбите имат типичните за норми, уреждащи съдебна администрация, елементи.

Изложеното тук виждане отговаря и на съдебната практика, съгласно която ответникът в производство по иск за договорно неизпълнение не разполага с възражение на основание посочените разпоредби на ТЗ¹⁸. Материалноправното възражение е правна възможност да се осути (да се откаже) изпълнението на изискуемо притезание¹⁹. Тълкуването на чл. 299, ал. 2 ТЗ, чл. 300 ТЗ или чл. 307 ТЗ не сочи, че с искане за изменение на договор или за допълването му може да се „отблъсне“ искането договорът да бъде надлежно изпълнен. Възражението не може да се релевира тук именно защото възражение с материалноправен източник и характер може да се противопостави на претенцията на ищеща по посочените искове. Ако за момент се приеме обратното, т.е. че чл. 307 ТЗ урежда материално потестативно право, то би могло да бъде противопоставено на ищеща, ако, като възражение, изключва, унищожава или погасява претендирани от ищеща права, т.е. иска му за изпълнение на договора или за обезщетение поради неизпълнение на същия. В същото време обаче съществуването на (твърдяното) материално право по чл. 307 ТЗ следва да бъде не просто установено в съдебния процес, а, съгласно ТЗ, съдът трябва да определи обхватът на последиците му именно в съдебния процес – как да се измени, например, договорното отношение, така че да бъде в съответствие с добросъвестността и справедливостта. Това би означавало на иска на ищеща за договорно изпълнение да се противопостави искане на ответника изобщо да се измени договора – а това изменение ще има значение за в бъдеще от момента на постановяването му от съда, докато неизпълнението е вече осъществил се факт. Затова възражение на основата на чл. 307 ТЗ не може да парира иска за неизпълнение на договора – неизпълнението вече се е осъществило, няма как да му бъдат противопоставени евентуални бъдещи правни последици. Следователно,

¹⁸ Така Решение 829 от 20.01.2006 г. по т. д. № 2121/2003 г. на ВКС

¹⁹ За тази функция на възражението вж. В. Таджер, Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., 2001 г., стр. 401; М. Павлова, Гражданско право, Обща част, том първи, С., 1996 г., стр. 185

тезата, че чл. 307 ТЗ може да даде основание за възражение се оказва несъстоятелна. Това може да е така при положение, че чл. 307 ТЗ не урежда материално право.

Следва да се посочи и че потестативните права се упражняват еднократно²⁰. Независимо дали извънсъдебно или по съдебен път, след като веднъж е направено съответното изявление, то следва да породи правна промяна и с това да се изчерпи и погаси потестативното право. Нека това се разгледа в светлината на чл. 307 ТЗ. Възможно ли е съдът да измени по искане на едната страна договора поради стопанска непоносимост и при следващо искане отново да измени договора? Няма пречка за това. Следователно, щом като страна може да заведе иск на основание на чл. 307 ТЗ повече от веднъж, то не става въпрос за потестативно право, което се изчерпва с еднократното му упражняване. Напротив, чл. 307 ТЗ очевидно урежда процесуална възможност, която може да се упражнява многократно, а именно възможността отношението да се администрира от съда според променящите се обстоятелства.

3.2. Компетентност

3.2.1. Анализът на разпоредбите, които предвиждат спорна съдебна администрация, показва, че липсва изрична обща уредба на въпроса кой е родово компетентният съд да разглежда такива искове – окръжен или районен съд, но това се дължи и на липсата на обща уредба на спорната съдебна администрация изобщо.

В някои материалноправни норми, уреждащи спорна съдебна администрация, е изрично посочен родово компетентният съд – например в чл. 32, ал. 2 ЗС; чл. 127, ал. 2 СК изрично се овластва районният съд. В други компетентността следва от съответната подсъдност на производството, в рамките на които е извършена съдебната администрация – например от принципната компетентност на районния съд да разглежда дела за прекратяване на брака следва и компетентността на районния съд по чл. 59 СК и др.

В останалите случаи въпросът трябва да се разреши на плоскостта на общите норми на съдебната компетентност в ГПК. Съгласно чл. 103 ГПК, общата родова компетентност е възложена на районните съдилища, докато чл. 104 ГПК очертава изрично хипотезите на родова компетентност на окръжните съдилища. Част от хипотезите са обвързани с цената на иска, а тя е свързана с размер на спорните права, които са предмет на делото (чл. 68 ГПК). Доколкото спорната съдебна администрация не е спор за материални права, то няма как родовата компетентност по такива дела да зависи от цената на иска, а оттам – тези дела не следва да бъдат подсъдни на окръжните съдилища по силата на чл. 104, т. 4 ГПК.

Следва да се отбележи, че изключение прави чл. 365, т. 1 ГПК, който говори *in fine* за попълване на празноти или приспособяване на търговска сделка към нововъзникнали обстоятелства. Последните две хипотези се отнасят до искове, които сеизират съда да администрира съответното правно отношение и са подсъдни на окръжния съд поради това изрично възлагане от закона.

3.2.2. Допустимо ли е арбитраж, а не държавен съд, да администрира граждански правоотношения? Съгласно чл. 1, ал. 2 ЗМТА споровете за попълване на празноти в договор или приспособяването му към нововъзникнали обстоятелства са арбитрируеми. Става въпрос именно за хипотези на администриране на договорното правоотношение, при които липсата на обща воля и съгласие между страните по договора се запълва от решението на арбитраж²¹. За

²⁰ За това виждане В. Таджер, Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., 2001 г., стр. 388; М. Павлова, Гражданско право, Обща част, том първи, С., 1996 г., стр. 198

²¹ За възможността да се възложи на арбитраж да измени договорно правоотношение вж. Ж. Сталев, Арбитраж по частноправни спорове, С., 1997 г., стр. 23-24

да се реализира компетентността на арбитража по чл. 1, ал. 2 ЗМТА обаче е необходимо да има изрична уговорка за тази цел в арбитражното споразумение (арбитражната клауза), което учредява компетентността на арбитраж по конкретния спор.

3.3. Цена на иска, държавна такса

Цената на иска се определя въз основа на паричната оценка на предмета на делото (чл. 68 ГПК). Съгласно Тълкувателно решение 6/2013 г. на ОСГТК на ВКС, т. 21, дължимата държавна такса по дела, които са спорна съдебна администрация, е определената в чл. 16 от Тарифата за държавните такси, които се събират от съдилищата по ГПК такса. Производството по спорна съдебна администрация не е същинско исково производство и негов предмет, съгласно т. 21 от Тълкувателно решение 6/2013 г., не е защита-санкция за нарушени граждански права, следователно чл. 1 и 3 от Тарифата, приложими към исковите производства, не следва да се отнасят към спорната съдебна администрация. Затова дължимата държавна такса е съгласно чл. 16 от Тарифата, който ureжда таксата, платима за производства извън изрично уредените искови такива в чл. 1-15 от Тарифата.

3.4. Съдебен акт. Сила на пресъдено нещо и изпълнителна сила

3.4.1. С какъв акт съдът следва да се произнесе при спорна съдебна администрация? Доколкото се разрешава делото по същество, актът трябва да бъде решение²². Това, че установеното между страните правно положение може впоследствие при ново искане да се промени, а решението е съдебен акт, с който приключва производството (и правният спор), не променя вида на акта. В някои материалноправни норми, предвиждащи съдебна администрация, това е изрично посочено – напр. чл. 127, ал. 2 СК.

3.4.2. Когато съдът се произнася по спорни права и задължения в рамките на исковия процес, то относно установените права и задължения се формира сила на пресъдено нещо. Това обаче не е така при спорната администрация, още повече, че при нея не става въпрос за спорни материални права. Правото да се сезира съдът с искане за съдебна администрация не се преклудира при произнасянето на съда и страните могат отново да се обърнат към него с искане да измени материалноправните им отношения. Следователно, съдебният акт, с който се разрешава спорът, не се ползва със сила на пресъдено нещо²³.

3.4.3. От това, че сила на пресъдено нещо не се формира при спорната съдебна администрация, следват няколко особености.

3.4.3.1. Действието на решението е винаги за напред, тъй като създава ново материалноправно положение между страните. Правното положение, което решението на съда поражда, подлежи на изменение. Страните могат да сезират съда с искане за изменение на постановения режим.

3.4.3.2 В хода на производството не се прилагат процесуалните преклузии по ГПК (напр. чл. 133 ГПК²⁴). Напротив, страните могат да ревелират всякакви факти – не само нововъзникнали и новооткрити – до решаването на спора²⁵.

²² За това мнение вж. Ж. Сталев, А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 377

²³ Така Ж. Сталев, А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 59; Тълкувателно решение 13/2013 г. на ОСГК на ВКС по тълкувателно дело 13/2012 г.; Решение 1713 от 15.03.2010 г. на ВКС по гр. д. 1654/2009 г.

²⁴ За тази теза вж. Ст. Григорова, Актуални проблеми на отношенията „родители-деца“ според новия Семеен кодекс, сп. Адвокатски преглед 10-11/2010 г., стр. 5

²⁵ В подкрепа на това вж. например Решение 64 от 20.02.2012 г. на ВКС по гр. д. 1398/2011 г.

3.4.3.3. Както беше посочено, в съдебната администрация съдът взема решение не да присъди спорно право на една от страните, а по целесъобразност. Важно процесуално измерение на това е, че съдът не е ограничен от доводите на страните и от направените от тях искания. Веднъж сезиран, съдът взема решение, ръководейки се от овластяващата го да извърши спорната администрация материалноправната норма, като може да постанови и различно от поисканото правно положение. Това не следва да се разбира като произнасяне *ultra/extrar etitum*, напротив – съдът не е обвързан в преценката си от друго, освен заложените в съответната материална норма, предвиждаща спорна администрация, критерии²⁶. Затова решението на съда е по целесъобразност.

Така например при липсата на уговорки между страните по търговска сделка, когато определянето на уговорките е възложено на трето лице и то не ги е определило, или са възникнали нови обстоятелства, за които страните са уговорили, че ще допълнят договора в такъв случай, съдът може да бъде сезиран да допълни договора (чл. 299, ал. 2 и чл. 300 ТЗ). Съдът следва да вземе предвид целта на договора, съдържанието му и търговския обичай. Съдът не следва да се ограничи до твърденията на страните какво е обичайно, а сам да определи това, например включително с помощта на вещи лица. От друга страна обаче съдът не е неограничено свободен в допълването на договора и трябва да следва посочените в закона критерии.

Друг пример за законовото уреждане на критериите, с които съдът трябва да се съобрази, извършвайки съдебна администрация, е чл. 59, ал. 4 СК. В посочената разпоредба се очертава кръгът от обстоятелства, които съдът следва да има предвид: възпитателските качества на родителите, полаганите до момента грижи и отношение към децата, желанието на родителите, привързаността на децата към родителите, пола и възрастта на децата, възможността за помощ от трети лица - близки на родителите, социалното обкръжение и материалните възможности. Правилното съдебно решение по спорна съдебна администрация по чл. 59, ал. 2 СК е това, което отчита тези критерии – тогава то е отговаря на закона, което означава на заложените в закона цели, преследвани от съдебната администрация. С оглед на това при съдебната администрация законосъобразното и целесъобразното решения се покриват.

3.4.3.4. След като решенията при спорна администрация не се ползват със сила на пресъдено нещо, поставя се въпросът дали те имат изпълнителна сила. Отговорът не е абсолютен и зависи от конкретната норма, възлагаща спорна администрация, която съдът трябва да извърши.

В някой случаи страна в производството ще може да иска издаването на изпълнителен лист въз основа на решение по спорна администрация²⁷. Такъв пример е решение, разпределящо ползването на съсобствено имот (чл. 32, ал. 2 ЗС) или решение за упражняване на родителски права (чл. 59 СК). Ако лицето, комуто е предоставено ползването на имота, бъде възпрепятствано, или единият от родителите не предаде на другия детето съгласно постановения в решението режим, правоимащият може да иска издаването на изпълнителен лист, на основанието на който да предприеме принудително изпълнение.

В същото време има и противоположни хипотези – например, в случай, че съдът на основание чл. 307 ТЗ измени договор, или го допълни съгласно чл. 299, ал. 2 ТЗ, ще възникне ново материалноправно положение между страните. При нарушаване на тези нови постановени права и задължения ще е налице нов, този път правен спор, който ще трябва да бъде разрешен между страните по исков ред. Страната, която твърди, че са нарушени правата ѝ, няма да бъде

²⁶ Така например Решение 412 от 07.07.2009 г. на ВКС по гр. д. 1948/2008 г.

²⁷ В подкрепа на тезата, че и при спорната съдебна администрация може да се издаде изпълнителен лист Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 373

легитимирана да иска издаване на изпълнителен лист въз основа на решението по чл. 299, ал. 2 ТЗ или чл. 307 ТЗ, а ще трябва да води иск на общо основание.

От горното може да се направи следното заключение. В общия случай изпълнителен лист се издава въз основа на посочените в чл. 404, т. 1 ГПК изпълнителни основания, които включват съдебните и арбитражни решения. Това, което обаче подлежи на изпълнение, е *изпълняемо право*. Изпълняемото право е установено, ликвидно и изискуемо. В случай, че това право, което е вече безспорно след протеклия съдебен процес, бъде нарушено, то правоимацият може да иска принудителното му изпълнение.

В някои решения по спорна администрация съдът постановява подлежащ на изпълнение режим на отношения (кой как ще ползва имота; кога и как ще протичат срещите между дете и родител; кой, как, кога ще ползва имот след развода и др.).

Става въпрос за изпълняеми права, за които може да се иска издаване на изпълнителен лист. Обратно, в случаите, когато съдът внася изменение в правоотношението между страните, той определя какви са материалните им права и задължения, но не определя изпълняемо материално право в смисъла на ликвидно и изискуемо такова. Именно заради това при неизпълнение на така постановения материалноправен режим увредената страна ще трябва да се обърне към съда не с искане за издаване на изпълнителен лист, а да търси защита чрез осъдителен иск.

Следователно, случаите, в които решението по спорна съдебна администрация има изпълнителна сила, са тези, в които съдът е постановил с полза на страна в производството ликвидни и изискуеми права.

3.5. Отмяна

Съгласно част от съдебната практика²⁸, решенията по спорна администрация не подлежат на отмяна по чл. 303 ГПК, тъй като могат да се отменят само решения, при които се формира сила на пресъдено нещо (в този смисъл и т. 2 на Постановление на Пленума на Върховния съд 2/1977 г.). Съществува и съдебна практика на ВКС, според която актовете на спорна администрация подлежат на отмяна²⁹. Въпросът е поставен за решаване по т. 4 по тълкувателно дело 7/2014 г. на ОСГТК на ВКС.

Силата на пресъдено нещо защитава и установява спорното материално право, преклудира последващ спор относно същото и задължава страните по него да преустановят спора си за това право като съобразят поведението си с установленото и защитено материално право. Тя е свързана с материалното право, предмет на делото и решението. В същото време всички съдебни актове, не само решенията, са задължителни за адресатите си, след като влязат в сила, дори когато при тях не се формира сила на пресъдено нещо (така например обезпечителните актове; актовете, прекратяващи делото и др.) и регулират поведението им. Актът на съдебна администрация не формира сила на пресъдено нещо, но е задължителен за адресатите си. Затова не е основателно механичното позоваване на т. 2 от Постановление на Пленума на Върховния съд 2/1977 г., за да се обоснове изводът, че актовете на спорна администрация не подлежат на отмяна. Напротив, доколкото с тях се постановяват права и задължения, които не са съществували до момента на постановяването им, то обвързаните от тези актове лица са

²⁸ Така например Определение 406 от 22.11.2011 г. по гр.д. 1310/11 г. на ВКС, Определение 261 от 16.07.2014 г. по гр.д. 4029/14 г. на ВКС, Определение 261 от 16.07.2014 г. по гр.д. 4029/14 г. на ВКС

²⁹ Вж. например Определение 218 от 08.04.2011 г. по ч.гр.д. 184/11 г. на ВКС, Решение 197 от 16.10.2013 г. по гр.д. 3488/13 г. на ВКС, Решение 893/10 г. от 27.05.2011 г. по гр.д. 1075/10 г. на ВКС, Решение 614 от 11.10.2010 г. по гр.д. 836/10 г. на ВКС, Решение 120 от 07.08.2013 г. по гр.д. 936/12 г. на ВКС

легитимирали както да ги обжалват, така и да искат тяхната отмяна, в предвидените в ГПК случаи.

Също така е неправилно да не се направи разграничение между *изменение* на постановения в акта на спорна администрация (поради новонастъпили обстоятелства) режим и *отмяна* на такъв акт. Вярно е, че страните могат да искат изменение на постановения при съдебна администрация режим, но това не отнема правото да искат отмяна – отмяната е свързана с изчерпателно уредените в ГПК хипотези, докато изменението на постановения режим е свързано с факти, реализирали се в последствие, след като съдът е определил режима. Чрез производството по отмяна се търси защита срещу влезлия с сила акт на спорна съдебна администрация, който е неправилен и затова следва да бъде отменен на посочените в ГПК основания³⁰. Докато не бъде отменен, той произвежда неблагоприятни последици в правната сфера на адресатите си. Изменението на определения в спорната администрация режим не е защита срещу неправилна преценка на съда, а средство съответното материално правоотношение да се приспособи към нови или изменени обстоятелства. Затова чрез искането за изменение не се осъществява контрол или защита срещу акта на съдебна администрация. С оглед на това актовете по спорна администрация подлежат на отмяна на общо основание, а определеният с тях режим може да се изменя в последствие.

4. ИЗВОДИ

Настоящото изследване очертава специчните предмет и задача на спорната съдебна администрация: да замести, в посочените от закона случаи, липсващата воля на страните по дадено гражданско правоотношение, като по този начин съдът се намесва и управлява правоотношението, определяйки съдържанието му (правата и задълженията в него). С оглед на това решението по спорна администрация е решение по целесъобразност, като съдът следва да се съобрази с уредените в закона критерии за това.

При него не се формира сила на пресъдено нещо (и поради това може да се изменя в последствие) и в някои хипотези то може да бъде изпълнително основание за преминаване към принудително изпълнение на постановения в него правен материалноправен режим.

Въпреки някои свои прилики, спорната администрация не представлява производство по конститутивен иск, а актовете по спорна администрация не са конститутивни решения.

---

³⁰ Така Ж. Сталев, А. Минкова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова, Българско гражданско процесуално право, С., 2012 г., стр. 650